

JUL PÅ BORNHOLM

KULTURHISTORISK ÅRSSKRIFT

2020

Handelsagentens breve

Andreas Christian Knudsens personlige korrespondancer

Blandt de mange interessante arkivalier på Bornholms Ø-arkiv findes en lille brevsamling, der har tilhørt handelsagent Andreas Christian Knudsen. Samlingen består af 12 breve, heriblandt kærestebreve fra Thora Alvilda Bernhardine Torné, breve fra Holger Drachmann og forretningskorrespondancer fra København. Brevene fra Holger Drachmann er interessante qua afsenderens navn og omdømme, men brevene fra kæresten Thora er mindst lige så interessante, for de røber en ung piges tanker og længsler og løfter sløret for datidens private omgangstone to mennesker imellem. Brevene fortæller om dagligdagen i det bedre borgerskab i Rønne.

Af Amanda Stevne Pihl, arkivar ved Bornholms Ø-arkiv

Handelsagent Knudsen

Andreas Christian Knudsen blev født i Allinge den 23. december 1842 som søn af købmand Bernhard Adolph Knudsen og Andrea Marie Elisabeth Clausen. Andreas blev altså født med købmandsblod i årenerne, idet både faderen og farfaderen var købmænd. Andreas' egen søn, Axel Knudsen, er i folketællingen 1921 anført som detailhandler. Dermed kan vi konstatere, at handelserhvervet har løbet i Knudsen-slægten gennem i hvert fald fire led.

Handelsagent Andreas Christian Knudsen, fotografert af Gottlieb Stöckel. Foto på Bornholms Museum.

Som handelsagent var Andreas en af byens spidser, og vi ved, at han plejede omgang med doktor Kabell, der er kendt som læge, byrådsmedlem, amatørskuespiller og æresborger i Rønne. Derfor figurerer Andreas også på det unikke kortspil, som doktor Kabell fik fremstillet som en særlig, personlig fødselsdagsgave til Trine Rønne (Cathrine Dorthea Bang, gift med købmand Wilhelm Rønne). Billedkortene i kortspillet er dekoreret med personer fra Trines omgangskreds, der har klædt sig ud, og Andreas poserer her som klør konge – en velmægtig og levglad konge, med steg på gafflen og øl i det store stentøjskrus.

Andreas forlover sig med Thora Alvilda Bernhardine Torné. Hun er født den 5. februar 1851 i Rønne, som yngste datter af kaptajn Alexis Pierre Jean de Torné og Julie Pauline Martine Frydendahl. I en alder af 23 år bliver hun gift med Andreas Christian Knudsen, den 5. maj 1874 i Rønne. Kun 32 år gammel dør Thora, efterladende sig sønnen Axel.

Axel Knudsen

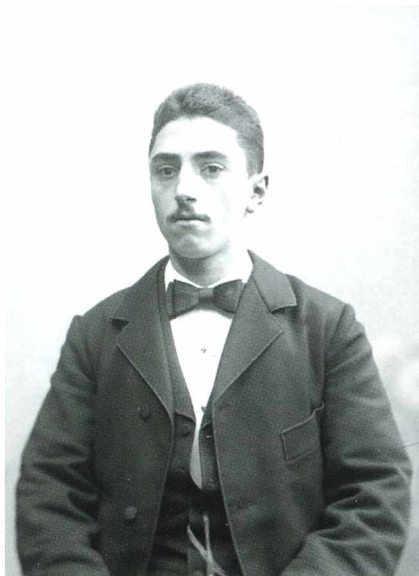
Axel Knudsen blev født den 2. december 1875 i Rønne. Af kirkebogen fremgår det, at doktor Kabell var blandt fadderne, tillige med handelsagent Christian Georg Ørsleff, der nævnes hyppigt i brevsamlingen. Hans kone,

Andreas Knudsen som klør konge på kortspillet til Trine Rønne. Kortspillet findes i dag på Bornholms Museum.

Katinka Sophie Ørsleff, var nær veninde med Thora. I et brev skriver Thora til Andreas:

"I dette Øjeblik var Frk. Krum her, og hvad synes Du, gratulerede, jeg blev aldeles forbauset over, at hun vidste den, som jeg troede dybe Hemmelighed. Hun fortalte da, at der havde været Prøve iafte, og at vor fælles Veninde Fru Ørsleff, efter at have fået Dit Telegram, havde fortalt det til dem alle deroppe. Strax blev jeg lidt gram i Hu paa hende, men nu er det forbi. I disse lykkelige Dage

Axel Knudsen, søn af handelsagent Andreas Knudsen og hustru Thora de Torné. Fotograferet af Theodor Yhr i 1894. Foto på Bornholms Museum.

kunde jeg da ikke nære nogen uvenlig Følelse og det allermindst imod hende, omendskjønt jeg nok synes, det var lidt uoverlagt."

Det må være forlovelsen, Thora her er ked af er blevet røbet af Fru Ørsløff. I formuleringen fornemmer man dog

først og fremmest den glæde, fryd og forventning, der omgiver den kommende brud i forlovelsesdagene, samt at Fru Ørsløff trods alt står Thora meget nær.

Axel Knudsen blev gift med Karna Månsson. Ifølge Kures gårdliste køber Axel i 1912 Søndergård i Nyker, men en ny overtager den allerede i 1914. Senere driver han detailhandel på Søndergade i Rønne. Efter hans død i 1932 driver hans enke, Karna, foretaget videre.

Handelsagenten og Holger Drachmann

Udover de 12 breve i samlingen på Bornholms Ø-arkiv findes et brev til Andreas fra Holger Drachmann trykt i "Breve fra og til Holger Drachmann 1862-1879" samt et par breve omtalt i Nationaltidende den 9. oktober 1946. Især sidstnævnte breve er med til at understrege forholdet mellem handelsagenten og digteren.

Holger Drachmann kom til Bornholm i 1868 for at blive maler, og forlovede sig hovedkuls i den kun 15-årige Vilhelmine Erichsen, datter af

købmand Erichsen på Erichsens Gård i Rønne. Det er formentlig via købmand Erichsen, at handelsagenten har truffet Holger Drachmann. Thora nævner også Erichsen i sine breve til Andreas. I et af brevene lyder det:

"Erichsen var heroppe i Lørdags og vilde have Dig til at agitere for Fallesen hos Kjøbmanden, da jeg sagde Du ikke var hjemme udbrod han, sikke et Af-skum!"

I 1871 blev Holger Drachmann sendt i eksil af sin far, der gav ham valget mellem at rejse til Amerika eller at bosætte sig på en isoleret ø indenfor landets grænser. Han valgte Bornholm og giftede sig i 1871 med Vilhelmine.

Af de breve, Holger Drachmann skrev til Andreas, fornemmer vi tydeligt det nære venskab, der må have eksisteret mellem dem. I sine breve til Andreas beskriver han sin forelskelse i Vilhelmine og beder ham også hilse hende. Han misunder ham at bo så tæt på de vinduer, som han længes efter at kigge ind ad for at få et glimt af Vilhelmine.

I sine breve til Andreas omtaler Holger Drachmann Vilhelmine som "Fru Belli" eller blot med forkortelsen "V". I et brev lyder det:

"Fra 'min Belli' skal jeg hilse Dig mange, mange Gange. Hun taler stedse om Hr. Knudsen, den rare Hr. Knudsen, osv., osv., og naar hun om Morgenen ligesom Pigen i Æventyret lader sine skønne Lokker falde ned og strigler dem, anvender hun et Ocean af duftende Sager, der bestandig minder mig om hin mærkværdige Aften, da vi foretog de forskjellige Indkjøb og spiste Vesperkost hos Greven".

I brevene fra Holger Drachmann flyder sproget poetisk og smukt. Man ser for sig den unge pige med det lange, velduftende hår, sidde beta-gende i hovedstaden, hvor alverdens fortryllende sager kan købes og eftermiddagsmåltidet nydes i højstændende selskab.

I maj 1874 skriver Drachmann til Knudsen og lykønsker ham med brylluppet med Thora. Det er også i 1874, at Drachmanns eget ægteskab går i stykker, og med det in mente fornem-

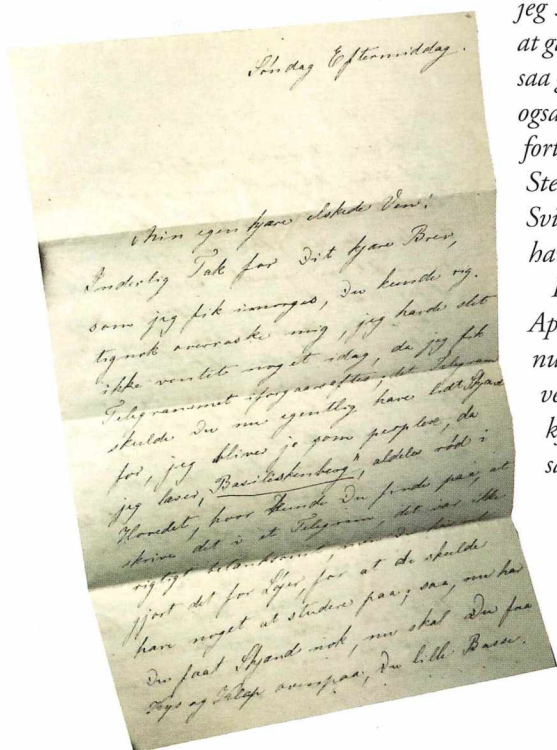
Handelsagentens brevsamling på Bornholms Ø-arkiv (BØA 2017-17).

mer man en snert af melankoli i hans maleriske vendinger:

"Jeg sender Dig og Din – hvor det dog klænger uvant at nedskrive det – Kones forenede Persons Forenethed vore bedste Lykønskninger herude fra "Hjørnelund". Jeg seer af Almanakken, at med d. 5te Maj begynder de lyse Nætter. Nuvel! Det er jo et heldigt Forvarsel at begynde sin Ægtestand med. Gid Dine Dage da ikke maa blive mindre lyse end Dine Nætter, og gid at de Skyer, der muligvis i Fremtiden ville trække op over dine For- og Eftermiddages Horisont, stedse maa ud paa Aftenen sprede sig og forsvinde, saa at Nætterne kunne straaale i dette klare og rolige, halv drømmende, halv vaagende Lys, hvori enhver Længsel finder sin Gjenstand, - denne forunderlige, stærkt betagende Tid, Situation, Tilstand, som er skjænket os nordlige Mennesker, og som under Navnet "de lyse Nætter" har givet Verden saamange gode Bøger, saamange smukke Vers og saamange raske Børn..."

Brev fra Thora

Hvor brevene fra Drachmann er sprogligt velkonstruerede og en anelse højtravende, er brevene fra Thora inderlige, direkte og personlige. Brudstykker af Thoras breve er citeret løbende i denne tekst, men et enkelt skal gengives i sin fulde længde:

Min egen kjære elskede Ven!

Inderlig Tak for Dit kjære Brev, som jeg fik imorges, Du kunde rigtignok overraske mig, jeg havde slet ikke ventet noget i dag, da jeg fik Telegrammet i forgård aften; det Telegram skulde Du nu egentlig have lidt Skjænd for, jeg bliver jo som perplex, da jeg læser "Basiliskenberg", aldeles rød i Hovedet, hvor Kunde Du finde paa, at skrive det i et Telegram, det var ikke rigtigt betænksomt, men Du har vel gjort det for Løjer, for at Du skulde have noget at studere paa; saa nu har Du faaet Skjænd nok, nu skal du faa Kys og Klap ovenpaa, Du lille Basse.

Det var et rigtig yndigt Brev Pige fik i dag, det gjorde mig i godt Humør for hele Søndagen, denne kjedelige Søndag, da jeg ikke har Dig hos mig, men det gaar ganske som Du skriver, at jeg lader Naalen gå flittig ud og ind, stadig tænkende på Dig og hvor rart vi To skal faa det sammen i vort pæne hyggelige Hjem, og derved flyver dagen hurtig bort. Tænk Dig, i dag have vi allerede den første Marts, saa kan vi snart faa første Maj og saa –

Fader har det dårligt, i dag vare Ørsteffs hernede for at se til Fader, var det ikke kjønt af Dem, de vare saa rare; de spurgte om jeg ikke vilde tilbringe Eftermiddagen hos Dem, hvortil jeg først sagde nej tak, men da Moder syntes jeg sad saa meget hjemme og puslede, lovede jeg ogsaa at komme. Hos Kruses har jeg endnu ikke været, jeg er en slem En, men jeg synes jeg spilder saa megen Tid ved at gaa ud. Det var jo dejligt Du har havt saa godt at bestille i Nexø, Svanike bliver ogsaa nok god, kan Du tro. Nu skal jeg fortælle Dig en ny Forlovelse Hr. Thomas Stender med sin Husjomfru Frøken Svind eller hvad hun nu hedder, de skal have Bryllup om 14 Dage.

Kruse skal atter rejse til Stokholm i April Maaned og Frøken Kruse rejser nu hjem paa Fredag 8 Dage. Ellers alt ved det gamle. Jeg antager Du i dag er kjørt fra Nexø til Svanike, det er rart, saa har Du havt den Adspredelse, Tak

Brev fra Thora til Andreas, Bornholms Ø-arkiv (BØA 2017-17).

fordi Du længes hjem til Pige, det maa Du ogsaa altid gjøre herefter ikkesandt, for så vil jeg naturligvis savne Dig meget mere. Lev nu vel Du Piges egen kjære Manse og vær kjerligst hilset fra os alle ved

Din egen kjære Pige.

Brevet er ikke dateret, men i brevet omtaler Thora en forlovelse, der om 14 dage skal blive til et bryllup. Thomas Arboe Stender skal giftes med Vincentine Anette Christine Schwings, og det giver os et praj om dateringen. De blev gift den 11. marts 1874 i Sct. Nicolai sogn i Køge (brudens fødesogn), og deres datter, Karen Frederikke Stender, er født 4. juli samme år, så bruden må have haft en synlig graviditet ved brylluppet. Karen er født i Vestermarie, så parret har kun været hjemme for at foretage vielsen, men er derudover blevet boende på Bornholm. Det citerede brev er altså skrevet i slutningen af februar 1874.

Brevsamlingen fortæller om omgangstonen mellem to kærestefolk i anden halvdel af 1800tallet, men den fortæller også noget om postgangen, der unægteligt var en noget anden, end hvad vi er vant til i dag. Af brevene kan vi se, at der bringes post ud ikke bare hver dag, men også flere gange dagligt. Når handelsagenten er i virke ude på øen, sender Thora breve til Svaneke, Nexø eller hvor han måtte befinde sig. Et telegram hun modtager om morgenen, når hun at svare på til eftermiddag, så vi må formode, at Andreas har haft det samme aften. Dette er slet ikke enestående. I samlingerne på Bornholms Ø-arkiv har vi flere skrivelser, der vidner om denne effektivitet - en effektivitet, der var nødvendig, når sms, telefonopkald og emails ikke var en mulighed.

I brevet omtaler Thora sig selv som "Pige". Hun bruger kælenavnene "Manse" og "Basse" om Andreas, og vi kan læse af hendes brev, at han i et tidligere brev har kaldt hende "Basiliskenberg", hvilket hun blev noget oprevet over. På det tidspunkt, hvor brevet er skrevet, er Thora og Andreas forlovede men endnu ikke gift. Thora

bor endnu hjemme hos sine forældre, og det er tydeligt at fornemme, at hun føler ventetiden meget lang og ulidelig. Hun sender sin handelsagent mange breve, og det er ikke dem alle, han får svaret på, til hendes store skuffelse og ulyksalighed.

Brev fra Kruuse

Den 2. december 1875 bliver Andreas og Thora forældre til lille Axel. Fire dage efter sender Jacob Fischer Kruuse et brev fra Stockholm til Andreas, hvori han lykønsker ham med sønnens ankomst. Måden han omtaler fødslen i militære vendinger er ganske morsom. Om den lille Axel skriver han:

"Gid han må trives og opnå samme værdige figur som hans fader. Opnår han denne og indpoder hans fader ham Bellmann og gjør hans moder ham bekendt med Wennerberg, så har han under alle omstændigheder den fordel at han vil befinde sig ligeså ud i Sverige som i Danmark, hvilket muligen kunde komme ham tilpas, hvis Bismarcks nye verdenskort, som er lidt besværligt at gjøre sig fortrolig med, skulde blive indført i de danske skoler."

Om fødslen skriver han: *"jeg håber, at Deres hustru befinder sig vel og som en værdig officerdatter ikke længe lader sig kujonere af strabadserne efter felttoget og kækt træder op og selv værger den nye erobring, thi det er alt andet end behageligt når man skal have hjælpetropper dertil, enten disse fremtræder i form af*

en fordringsfuld amme, eller en gummitoldet flaske. Gummitoldet, ja det ord tager jeg patent på, thi jeg tror måske at det er min eneste opfindelse".

Jacob Fischer Kruuse er handelsagent som Knudsen, fra 1874 i Stockholm og fra 1878 i Malmø. I 1882 blev han direktør for kunstgødningsfabrikken i Landskrona. Han skriver i sit lange brev, at forretningen går dårligt, skønt han arbejder i døgn drift. Dog nævner han også, at han har skrevet et værk, der allerede er solgt i 10.000 eksemplarer. Hvad det er for et værk, har jeg ikke kunnet opspore, men Kruuse skriver til Andreas: *"Ja I bornholmere ved kun lidt hvilket skum der har levet iblandt Eder, men for at I kunne lære at begribe det, får jeg vel sende Dem et par eksemplarer når skriftet forlader trykken, så får I nok øjnene op"*. Denne udtalelse bidrager kun til nysgerrigheden efter at vide, hvad det er for et skrift, der er tale om!

I resten af brevet fortæller Kruuse, at han adspredt sig med at spille L'hombre, men savner stunderne med kortspil med Andreas hjemme på Bornholm.

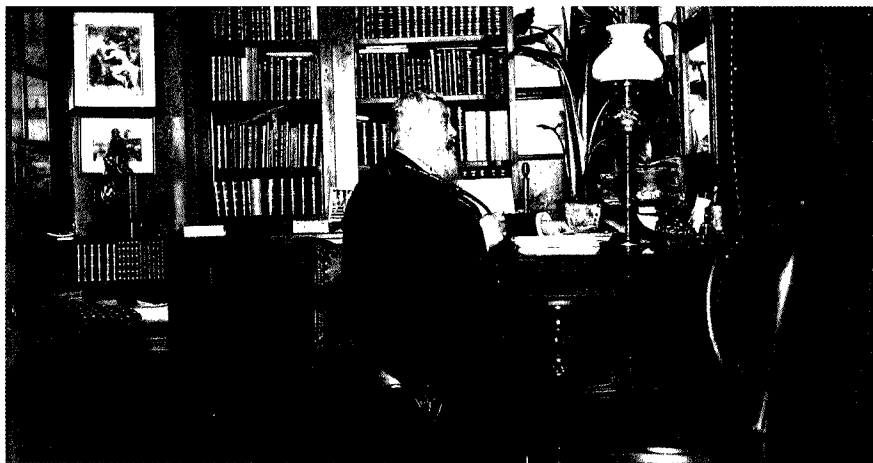
Brev til Thorvald Kofoed

Af de 12 breve i handelsagentens brevsamling er de 11 sendt til Andreas og kun et enkelt er sendt fra ham. Brevet fra Andreas er dateret til den 15. juli 1901 og er skrevet til cand.jur. Thorvald Kofoed i Fiolstræde i København.

Det må være Thorvald Bohn Kofoed, gift med Laura Emilie Christensen. Han indleder brevet med et vers af Holger Drachmann, der slår stemningen i brevet an; den på dette tidspunkt 59-årige Andreas mærker kroppen værke. Kun fem måneder efter han skriver dette brev, dør han. De refleksive aspekter i brevet bliver derfor des mere sigende.

Brevet er det eneste i samlingen, der direkte lader os vide, hvordan Andreas formulerer sig, og er derfor vældig interessant. Hans håndskrift er jævn og pæn, bogstaverne små og linjerne tætskrevne. Han sidder på Søndergård og forfatter dette brev på eget brevpapir med påtrykt navn. Han ønsker vennen tillykke med dennes nyligt fødte søn og opfordrer til, at han snart kommer til Bornholm og besøger *"de gamle på Nybro og Søndergaard"*. Han mener, at Thorvald og Laura ville have godt af at komme lidt væk fra *"den kvalme Fiol"*, hvor Laura åbenbart ligger og gisper efter vejret. Selv har han det heller ikke godt, han nævner et sygdomsforløb i april og maj, hvor han troede, at hans sidste time var kommet. I skrivende stund går det bedre, men han føler stadig hjertebanken og åndenød. Andreas, der før var en travl bybo, skriver, at han nu har byttet byen og travlheden ud med landet og tiden. Han har ikke været i Rønne siden han kom til Søndergård, men skriver om måske at besøge sin søster i Svaneke, hvis helbredet tillader det. Om han nåede det, ved vi ikke. Andreas sætter sin underskrift på dette brev, der to dage efter er stemplet og på vej mod hovedstaden. Det er det sidste brev i hans samling, der nu, heldigvis, er indleveret til Bornholms Ø-arkiv.

Når man åbner de skrøbelige kuverter og læser de krøllede bogstaver, vækkes de personer atter til live, der har skrevet sig ind i historien med disse breve. Brevene emmer af ungdommens stormende forelskelser og alderdommens refleksive ro, næsten som det også opleves i dag – i dag skriver vi det bare ikke ned. Måske i sms'er og på facebook, men ikke i sirlige breve som disse, og det er i grunden en skam.

*Andreas Knudsen fotograferet på sit kontor i år 1900 af Theodor Yhr.
Foto på Bornholms Museum.*